

Den danske model set udefra

Tale tirsdag den 6. september i forbindelse med overrækkelse af festskrift til Jesper Due og Jørgen Steen Madsen ved konference i Vartov

Engang i vinteren 1969-70 holdt vi som helt friske kultursociologistuderende vores første offentlige optræden sammen. Det var et radioforedrag om vores første fælles bog: En analyse af den socialdemokratiske presse i Danmark og Sverige. Det foregik på den måde, at vi på skift læste afsnittene op. I dag – 46 år og omkring 25 bøger senere – vil vi bruge samme metode – for at understrege, at vi hele vejen igennem har realiseret et fælles projekt.

Tak til FAOS med Søren og Mikkel i spidsen for at skabe mulighederne for det fine arrangement, der løber af stablen i dag. Men først og fremmest tak til Anna og Trine for det store arbejde, de har lagt i dette festskrift med titlen ”Den danske model set udefra – komparative perspektiver”.

Vi glæder os til at læse resultatet. Indtil nu har vi kun lige set forsiden på den bog, der kom som en fuldstændig overraskelse for os. Det begyndte med, at Trine kom ind på vores kontor og spurgte Jesper, hvornår jeg var på arbejde. Hun og Anna ville gerne diskutere et spørgsmål, de var lidt i tvivl om. Jesper var noget forbavset over, at de ikke bare kunne spørge ham, men han sagde, at jeg var inde på torsdag, hvorefter Trine spurgte, om Jesper også var der, for så kunne han også få lov til at være med. Om torsdagen – den 31. marts – afslørede Trine og Anna så, hvad det var for et projekt, de var i gang med, og at vi skulle reservere den 6. september. Vi var faktisk i chok, men jeg fik da bagefter repliceret: Det var godt, I ikke fortalte det i morgen, så havde jeg været sikker på, at det var en Aprilsnar.

Det var det så ikke. Og vi er meget glade for den æresbevisning, der i dag den 6. september er blevet os til del.

Vi vil benytte lejligheden til specielt at nævne *Carsten Strøby Jensen*, som blev den første fastansatte ud over os to. Han blev således dén tredje medarbejder, der gjorde et samarbejde mellem to til en forskningsgruppe, som så senere blev til et egentligt center – FAOS. Carsten var medforfatter til vores bog ”Den danske model” fra 1993.

Årsagen til, at vi fik et navn, var nu ikke så meget, fordi Carsten kom til, men fordi den gamle sociologiprofessor, *Torben Agersnap*, havde kastet sin interesse på os. Han var en stor institutbygger, og han belærte os om, at hvis vi ville sikre vores fremtid, måtte vi skabe et center med fast kontor, og helst et messingskilt med et navn med en forkortelse på, og brevpapir. Navnet fik vi, men det blev dog ikke til et messingskilt.

Man kan vel sige, at det for os fra starten først og fremmest gjaldt om sikre vores egen akademiske karriere. Når man stiller spørgsmålet: Hvorfor startede I FAOS, kan det kun besvares med modspørgsmålet: Hvad skulle vi ellers have gjort? Men efterhånden blev ambitionerne større, og det blev et mål i sig selv, at FAOS som institution også eksisterede, når vi ikke længere var den ledende del af foretagendet. At det mål er blevet nået, er dybt tilfredsstillende for os.

Forudsætningen for vores forskning med vægten på afdækningen af *uformelle relationer* i sociale systemer har været de tætte forbindelser, som det er lykkedes at skabe til aktørerne i den danske model – dvs. såvel de faglige organisationer og arbejdsgiverforeninger som de aktører i det politiske og administrative system, der beskæftiger sig med reguleringen af løn- og arbejdsvilkår.

Vi har skabt dén nødvendige tillid, der har åbnet dørene til de fortrolige rum, hvor ’møder aldrig fandt sted’ og der blev holdt kæft med tilbagevirkende kraft’. Det gav adgang til de informationer, som har været forudsætningen for udviklingen af vores forskning.

En del af tilliden er baseret på, at vi aldrig offentligt har anvendt informationer af mere privat – og sensationspræget – karakter. Vi interviewede parterne over flere runder uden at offentliggøre noget, og hvor de interviewede oplevede, at de fik lejlighed til at snakke om noget, de ellers ikke snakkede om. Til tider kunne vores samtaler nærmest få en terapeutisk effekt.

I begyndelsen var der en vis skepsis, når vi fortalte, at vi ville skrive om de uformelle relationer i forhandlingssystemet – fx sagde Sygeplejerådets daværende formand Kirsten Stallknecht, at alle døre ville blive lukket for os, hvis vi gjorde

de det. Denne skepsis forsvandt efterhånden, og siden har vi aldrig oplevet forsøg på at lægge grænser for, hvad vi ville skrive

Vi vil derfor takke de mange aktører – både på det private og det offentlige arbejdsmarked – der gennem årene har åbnet sig for os og fortalt om de skiftende overenskomstforhandlinger i lange, intensive interview. De har givet os en uvurderligt viden, og derudover har de også bidraget økonomisk til finansieringen af vores forskning. Uden denne generøsitet havde vi ikke kunnet gennemføre de efterhånden 40 års forskningsvirksomhed.

Vi har faktisk 40 års jubilæum ved Københavns Universitet om små 14 dage. Tilknytningen til Universitetet var ikke nogen tilfældighed. Vi overvejede fra starten meget, hvordan vi institutionelt skulle placere os. Skulle det være udenfor den akademiske verden – som tidens efterhånden mange tænketanke? Eller skulle det være indenfor universitetssystemets rammer?

Da vi allerede var en del af denne verden, var det nok mest trygt for os at blive. Men det afgørende for valget var den sikring af *uafhængighed*, der ligger i den direkte forbindelse til et universitet, og de forpligtelser, der følger hermed. Netop på grund af vores tætte relationer til det område, vi har forsket i, var det særlig vigtigt på den måde at skabe en form for *armslængdeprincip*. Fx har vi i vores projekter aldrig været en tomme fra, at det er os, der har retten til ”the final cut”, og at vores resultater altid skulle offentliggøres.

Så placeringen på universitetet har været af stor betydning for os. Vi vil derfor også benytte lejligheden til at takke de mange institutledere, dekaner og administrative ledere, vi har boksset med gennem årene. Som kultursociologer har vi også haft gode forudsætninger for at klare den opgave, fordi vi kender sociologen Peter M. Blaus berømte studie, der viste, hvordan bureaukrati kun kan fungere effektivt gennem udviklingen af uformelle relationer.

Vi har tilstræbt ikke at fungere som dommere eller spåmænd. Vores mål har været at bidrage med viden om væsentlige samfundsmæssige forhold.

I den sammenhæng er det passende, at henvise til en af de få danske økonomer, der virkelig gjorde sig internationalt gældende – *Fr. Zeuthen*. Han sagde i et indlæg lige efter afslutningen af 2. verdenskrig, at hvis forskere bruger deres videnskabelige metoder som redskab til at få bekræftet deres politiske holdninger, så er demokratiet i fare. Det må siges at være mere aktuelt end nogensinde.

Det er vigtigt at understrege, en dag, hvor vi hyldes – ikke mindst for at have skrevet bogen ”Den danske model” – at det jo altså ikke er os, der har opdaget eller skabt modellen. Det har parterne og de politiske aktører, selv klaret. Vores bidrag har mest været at skærpe opmærksomheden om de særlige arbejdsmarkedsrelationer og at fremhæve nogle af de udfordringer, den danske model har stået og stadig står overfor.

Hvis én enkelt person skal krediteres for i særlig grad at have bidraget til udviklingen af modellen, er det juristen *Carl Ussing*, der tilbage fra 1908 til 1910 stod i spidsen for det såkaldte Augustudvalg, der i forlængelse af Septemberforliget af 1899 fastsatte de blivende principper for reguleringen af løn- og arbejdsvilkår i Danmark. Han var ”the founding father” og fulgte også barnet på vej med 10 år som formand for arbejdsretten – eller den faste voldgiftsret, som det hed dengang.

Det er et interessant sted, vi er samlet i dag. *Vartov* står som et symbol på den højskolebevægelse, der skabte forudsætningerne for det moderne danske samfund med andelsbevægelse og arbejderbevægelse. Højskolen – nærmere bestemt Roskilde Højskole – var også vores vej ind på universitetet, hvor vi blev optaget på dispensation i 1969 – takket være støtte fra den daværende rektor, Mogens Fog, og vores første professor, Verner Goldschmidt, der havde startet Institut for Kultursociologi. Vi mindes dem netop i dag med taknemmelighed.

Vi ønsker jer en rigtig god dag med diskussioner om den danske model. Og endnu en gang tak.

Jesper Due og Jørgen Steen Madsen

FAOS
06.09.16